

Оксана Іванівна ШАЛАК,
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу теорії та методики біобібліографії
Інституту біографічних досліджень
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(Київ, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-8275-6703>
shalak@ukr.net

ДЖЕРЕЛА ДО РЕКОНСТРУКЦІЇ НАУКОВОЇ БІОГРАФІЇ КАЛЕНИКА ШЕЙКОВСЬКОГО (1835–1903)

Мета статті — вивчити, проаналізувати й систематизувати джерела, які висвітлюють постать мовознавця, етнолога, фольклориста, видавця Каленика Шейковського, його наукову та громадську діяльність. У дослідженні використано загальнонаукові **методи** аналізу й синтезу на основі історизму та об'єктивності, що уможливають вивчення подій, учинків, дій у контексті становлення наукових принципів української фольклористики й мовознавства в другій половині XIX ст., дають змогу виявити коло наукового спілкування, визначити його внесок як фахівця-філолога, чиї праці не втратили значення досі. **Наукова новизна** статті полягає у виявленні й аналізі документів, що проливають світло на наукову діяльність К. Шейковського. Зосереджено увагу на знакових подіях у діяльності вченого, що їх відображають листи, клопотання, екзаменаційні протоколи, спогади, а також маловідомі дослідження самого науковця. **Висновки.** К. Шейковський одним із перших створив словник живої народної мови, запровадив у правописну систему знак апострофа, сформував комплексний підхід до вивчення фольклору певного регіону. Але його постать нині викликає зацікавлення не тільки через особистий внесок у науку. Життєпис ученого типовий для тих, хто формувався у протистоянні української науки й культури російсько-імперським переслідуванням, позначений нереалізованістю потужного потенціалу вченого та наполегливою боротьбою в обстоюванні власних наукових поглядів. Нечисленні джерела до реконструкції біографії не дають змоги відтворити її в усій повноті, проте переважно засвідчують основні дати й факти, а також розкривають важливі подробиці наукового й особистого життя К. Шейковського. Крім клопотань, цензурних висновків,

листів, спогадів, специфічними джерелами постають паспорти під зразками фольклору, які засвідчують дати, місця фіксації окремих варіантів, а також імена інформантів та кореспондентів фольклориста.

Ключові слова: Каленик Шейковський, біографія, епістолярій, методика фіксації фольклору.

Наукова біографія вченого залежить не тільки від його знань, освіти, переконань, належності до наукової школи, а й від обставин, які складаються в процесі формування наукової особистості, розвитку наукових поглядів і тих соціально-політичних подій, які сприяють або ж гальмують, протистоять чи нищать науковий талант: «...біографія, передусім, є частиною історії, яка пов'язана з життям та діяльністю людини, висвітленням її життєвого шляху, причинно-наслідкових зв'язків і встановленням внутрішнього і зовнішнього змісту її життя, а тим самим — її ролі в історико-культурному процесі»¹.

Біографія постає не сукупністю фактів і подій, а органічною єдністю життя й дослідницької діяльності, із певною хронологією подій, періодів та етапів розвитку, що охоплюють не лише написання праць, а й коло спілкування, взаємобмін ідеями, а також взаємовплив — позитивний чи негативний. Утім, життєпис ученого — це не схема, яку можна умовно вималювати, враховуючи його зв'язки й взаємовпливи, це, швидше за все, неповторна картина буття, яка охоплює здобутки і прорахунки, злети і падіння, утілені можливості та нездійснені плани, що стали такими через непереборні обставини. «Біографія особи завжди залишається у площині загадковості. Залежно від існуючих джерел, одні біографії вдається реконструювати досить докладно, інші матимуть вигляд ескізу / замальовки з певними окресленими контурами», — зазначає Л. І. Буряк [2, с. 16].

Каленик Васильович Шейковський (1835–1903) — один із досі маловідомих науковців, чия праця сприяла становленню методологічних засад фольклористики й мовознавства, розширенню знань про народну культуру, мову народної творчості, побут українців. Учений — упорядник «Опыта южнорусского словаря» (побачили світ: Т. 1. Київ, 1861; Т. 5. Вип. 1. М., 1883; Т. 5. Вип. 2. Київ, 1886), збірки «Руські народні казки й приказки, байки й прибаютки, брехеньки

---

¹ Чижко В. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України. Київ : БМТ, 1996. С. 5.

й побрехеньки, билиці й небилиці, прикладки й нісенітниці. Перша кланя» (Бобруйськ, 1871), автор «Быта подолянъ» (Т. 1. Вип. 1. Київ, 1859; Т. 1. Вип. 2. Київ, 1860), досліджень «О киевскихъ воскресныхъ школахъ» (*Воспитание*. 1860. № 1–5), «Шчо таке Ібн-Дастова “Русь”» (Київ, 1870), «Славянский вопросъ въ русской науке» (Бобруйськ, 1876), «Толкование слова “вира”» (Казань, 1878), «О похоронахъ въ Подольской губернии» (*Киевский телеграфъ*. 1860. № 17, 18, 24–26), «О приветствіяхъ и поздравленіяхъ у подолянъ» (*Киевский курьеръ*. 1862. № 5, 8), підручників для недільних шкіл, зокрема «Домашня наука. Выш’ші початкы» (Київ, 1861)².

Те, що вчений мало знаний, що його здобутки майже не вплинули на розвиток мовознавства чи фольклористики, зумовлено замовчуванням його імені, бо належав до когорти тих, кого вважали небезпечними, забороняли цензурою і переслідували впродовж життя. Утім, до здобутків К. Шейковського в мовознавстві, етнографії, педагогіці, журналістиці зверталися і в ХІХ, і в ХХ, і на початку ХХІ ст. Серед тих, хто бодай коротко оцінив чи згадав його наукові досягнення, — Іван Франко, Микола Петров, Борис Грінченко, Гнат Житецький, Микола Сумцов, а також архівіст-дослідник Володимир Міяковський, літературознавці Ісай Заславський та Володимир Герасименко, історик Григорій Марахов, краєзнавець Анатолій Сваричевський, мовознавиця Наталя Шеремета, дослідниця педагогічної і просвітницької діяльності українських громад Наталя Побірченко. Відомі й короткі довідкові статті про К. Шейковського інформативного характеру, як-от енциклопедична довідка Юрія Шевельова, уміщена в «Енциклопедії українознавства» (Т. 10. Львів, 2000. С. 3836–3837). Проте про Шейковського-фольклориста, чия праця «Бытъ подолянъ» — перше комплексне дослідження традиційної культури Поділля, чії прогресивні принципи фіксації фольклору вирізняються прагненням до ретельності й фонематичної точності у відтворенні фольклорних зразків, досліджень не було. Мало відомостей і про окремі періоди в біографії К. Шейковського, життя якого було пов’язане з вимушеними переїздами і непоправними втратами.

Іван Франко так схарактеризував покоління, яке прийшло в науку й літературу на хвилі короткого відродження в другій половині

---

² Назви подаємо за правилами, які розробив на основі правопису Олексія Павловського (Грамматика малороссийскаго нарѣчія. СПб., 1818) сам К. Шейковський. Інформацію про ці праці в дужках — сучасною українською мовою.

XIX ст.: «Настали часи реформ, знесення кріпацтва, часи, пам'ятні в українській літературі видавництвом “Основи” і виступом цілої плеяди молодих талантів, між котрими досить буде назвати Ганну Барвінок, Стороженка, Кухаренка, Шейковського, Свидницького, Кониського, Руданського, Кулика, Александровича, Антоновича, Рильського і др.»³. Саме завдяки часопису «Основа» молоді літератори й науковці, стверджував Франко, висловлювали свої ідеї⁴.

Реконструючи біографію, треба наголосити й на оцінці праці К. Шейковського Б. Грінченком у передмові до першого тому «Словаря української мови»⁵. У часопису «Зоря» під псевдонімом «Б. Вільхівський» Борис Грінченко опублікував рецензію на «Опытъ южнорусского словаря»⁶: «Перед мною лежать два випуски “Опыта южнорусского словаря” К. В. Шейковського, буква Т, У, Ф, Х (до хлів). В сих випусках 276 сторін, а на їх вісім або й більш тисяч слів. У всьому томови (букви Т–Я) буде аркушів 40 друку, а слів до 20.000. Спосіб укладання словаря науковий. Хто знає досьогочасні українські словарі (Закревського, Чужбинського, Піскунова, Левченка), їх убогість і ненауковість, той мусить згодитися, що ся праця д. Шейковського єсть першою пробою справжнього, путящего українського словаря. Автор працював біля его 28 років, але у 1878 році пожежа знищила усе зроблене. Тепер автор поспішається реставрувати затрачений матеріал по памяти, по книжках і збирає новий»⁷.

Джерела до біографії, на жаль, не містять точних дат народження й смерті Каленика Шейковського. Метричну книгу, яка би пролила світло на факт приходу у світ науковця, розшукати не вдалося, оскільки Кам'янець-Подільський міський архів зазнав втрат через

³ Франко І. [План викладів історії літератури руської. Спеціальні курси. Мотиви]. *Збір. творів : у 50 т.* Т. 41. Київ : Наукова думка, 1984. С. 62.

⁴ Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. *Збір. творів : у 50 т.* Т. 41. Київ : Наукова думка, 1984. С. 308.

⁵ Словарь української мови : у 4 т. Т. 1. А–Ж. / [упорядкував з додатком власного матеріалу Б. Грінченко]. Київ, 1907. С. XIII–XIV.

⁶ Опытъ южнорусского словаря. Трудъ К. Шейковского. Т. 1 : А–З. Вып. 1 : А–Б. Киевъ : Въ типографіи И. и А. Давиденко, 1861. 224 с.; Опытъ южнорусского словаря. Трудъ К. Шейковского. Т. V : Т–Ю. Вып. 1. М., 1883. 140 с.; Опытъ южнорусского словаря. Трудъ К. Шейковского. Т. V : Т–Ю. Вып. 2 : У, Ф. Киевъ, 1886. 180 с.

⁷ Вільхівський Б. Хто ж винен? *Зоря*. 1888. Число 10. С. 178–179.

пожежу 2003 р. Гнат Житецький зазначив, що К. Шейковський — син військового службовця⁸. Зі статті Григорія Марахова стає відомо, що він — «син офіцера з Подільської губернії»⁹. Довідкові видання містять відомості про те, що фольклорист народився в Кам'янці-Подільському 1835 р.¹⁰. Немає ані спогадів, ані документів про дитячі роки К. Шейковського. Названо різні дати закінчення Подільської духовної семінарії: 1857¹¹ і 1858¹². Дату ж вступу до семінарії можна визначити приблизно. Приміром, С. Руданський навчався в цій семінарії 1849–1855 рр., тобто 6 років. Отже, К. Шейковський міг вступити до навчального закладу 1851 або 1852 р.

Документів, що розкривають п'ятирічний київський період (1858–1862) у житті К. Шейковського, значно більше. Надзвичайно продуктивними були ці роки в Києві для студента Університету св. Володимира, куди К. Шейковський вступив у лютому 1858 р. на історико-філологічний факультет. У «Списке студентів. 1860 г.» є інформація про те, що К. Шейковський — син офіцера, народився в Подільській губ., православний, навчався в Подільській духовній семінарії¹³. Університет — навчальний заклад, який розкрив здібності, таланти, зацікавлення свого студента, що згодом став фаховим знавцем у царині лексикографії, народної словесності, журналістики та педагогіки. Протоколи засвідчують добрі оцінки К. Шейковського зі слов'янської граматики, римської словесності, теорії словесності та інших філологічних дисциплін¹⁴. Київський період

---

⁸ Житецький І. Київська громада за 60-х років. *Україна*. 1928. № 1. С. 103.

⁹ Марахов Г. І. «Визнати людиною неблагонадійною...» (невідомі сторінки з життя Антона Коціпинського). *Вісник Академії наук Української РСР*. 1969. № 6 (жовтень). С. 94.

¹⁰ Могила А. П. Шейковський Каленик. *УРЕ : в 12 т.* Т. 12. Київ : Головна редакція УРЕ, 1985. С. 394. Див. також: Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX–XX ст. : Історіографія. Бібліографія. Матеріали. Кам'янець-Подільський, 1993. С. 398.

¹¹ Марахов Г. І. «Визнати людиною неблагонадійною...»... С. 94.

¹² Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX–XX ст... С. 398. (Вірогіднішою видається дата 1857 р., бо вже на початку 1858 р. К. Шейковський вступив до Університету св. Володимира.)

¹³ Список студентів. 1860 г. *Державний архів м. Києва* (далі ДАК). Ф. 16. Оп. 465. Од. зб. 486. Арк. 2 зв.–3.

¹⁴ Протоколи испытаний студентів [історико-філологічного] факультета. 1861 г. ДАК. Ф. 16. Оп. 465. Од. зб. 866. 80 л.

позначений написанням і виданнями праць молодого філолога: «О фонетических свойствах южнорусского языка» (1859), «Быть подолянь» (1859–1860), «Опытъ южнорусского словаря» (Т. I. Вип. 1, 1861), «Домашня наука. Перші початки» (1860), «Домашня наука. Виш'ші початки» (1861).

Студенти Університету св. Володимира розуміли, що створити українську інтелігенцію можна тільки через спілкування з народом, вони намагалися навчати дітей з народу, а завдяки збиранню, фіксації фольклору досліджувати народну культуру. Молоді освічені люди мандрували селами і збирали фольклорні матеріали, які згодом видавали, аналізували, використовували у власних працях. «Зодягнувшись по-селянському, більшість із них пішли “в народ” вивчати особливості народних говірок, записувати фольклорні твори, звичаї тощо» [3, с. 27]. Активний учасник студентського руху, а згодом відомий композитор і фольклорист М. Лисенко писав 1896 р. в листі до іншого видатного фольклориста, композитора й музикознавця Ф. Колесси: «Фольклор — це саме життя. Я, будвши студентом університету, кожне літо, що трапляло ся мені їздити на село, залюбки віддававсь тій роботі. Через те я, меж инчим і ставсь перенятий духом народньої пісні; вона мене споріднила з людом, мене, мимохить одірваного від свого “найменшого брата” силою верстової відрубности й цивілізації»¹⁵.

У відкритті недільних шкіл, перші з яких з'явилися в Полтаві й Києві 1858 і 1859 рр., важливу роль відігравала студентська молодь: «Прагнучи подати хлопчикам тутешнього ремісничого класу засоби до початкової освіти, ми, що нижче підписалися, покірно просимо Ваше Превосходительство дозволити нам відкрити в будівлі Києво-Подільського дворянського училища дармову недільну і святкову школу»¹⁶. Цю ініціативу схвалив попечитель навчального округу Микола Пирогов, який згодом зауважив: «За запровадження недільних шкіл узялися першими — малороси, ревні шанувальники

¹⁵ Лисенко М. В. Лист до Ф. М. Колесси. *Лисенко М. В. Листи* / авт.-упоряд. Р. М. Скорульська. Київ : Музична Україна, 2004. С. 263.

¹⁶ Дело канцелярии г. попечителя Киевского учебного округа по прошению студентов Университета св. Владимира о дозволенни им открыть в здании Киево-Подольского уездного дворянского училища дармовую воскресную и праздничную школу. 19 сентября 1859 – 27 мая 1861. *Центральний державний історичний архів України, м. Київ* (далі ЦДАК України). Ф. 707. Оп. 25. Од. зб. 352. Арк. 1 (третій згори підпис К. Шейковського).

Куліша та Шевченка, кращі учні проф. Павлова... Учителі, — кращі і за здібностями, і за моральністю, — узялися навчати грамоти, письма, рахування з несподіваним педагогічним тактом, звернули увагу на нові засоби навчання...»¹⁷ М. Пирогов залишив яскравий слід в історії, про нього із захопленням писали як корифеї ХІХ, так і сучасні відомі дослідники: «...людина розумна, інтелігентна, порядна. Про його прогресивну сутність відгукувалися чимало відомих діячів того часу» [4, с. 103]. Зокрема, й Михайло Драгоманов у своїй «Автобіографії» (Київ : Криниця, 1917). Саме М. Пирогов сприяв створенню недільних шкіл у Києві.

Недільні школи належали до найдемократичніших закладів навчання, організованих у ХІХ ст. Безкоштовні навчальні установи, які працювали в неділю та у свята, покликані були дати початкову освіту переважно ремісникам, робітникам та всім охочим. Педагоги активно використовували прогресивні методики Костянтина Ушинського, Василя Золотова¹⁸, розробляли власні принципи навчально-виховного процесу. Обґрунтовуючи причини відкриття недільних шкіл, майбутні вчителі писали: «Грамоти ми маємо намір навчати за методом Золотова, найкращим для тих умов, у яких буде перебувати пропонована нами школа»¹⁹.

Початкова освіта охоплювала елементарне навчання: граматику, письмо, арифметику, Закон Божий. Утім, у багатьох недільних школах опановували знання з історії рідного краю, хімії, географії, біології, народної медицини, іноземних мов. Студенти-викладачі обстоювали право учнів на освіту рідною мовою. «Феномен недільної школи... полягав у тому, що вона була витвором свідомого ставлення до втілення в життя благородної ідеї, при цьому вдалось уникнути формалізму і рутини» [3, с. 24].

---

¹⁷ Пирогов Н. И. О воскресных школах. *Пирогов Н. И. Избранные педагогические сочинения*. М., 1985. С. 302.

Тут і далі (крім листів К. Шейковського рос. мовою) переклад наш (О. Ш.).

¹⁸ Золотов Василь Андрійович (1804–1882) — педагог, автор і упорядник книг для народного читання. Закінчив Рішельєвський ліцей в Одесі та словесне відділення Московського університету (1829). Викладав у Рішельєвському ліцеї (1829–1832), а згодом (1832–1849) утримував в Одесі приватний пансіон, де навчав, застосовуючи нові методи (т. зв. звуковий метод навчання грамоти), за підручниками і посібниками, які написав сам.

¹⁹ Дело канцелярии г. попечителя Киевского учебного округа... *ЦДІАК України*. Ф. 707. Оп. 25. Од. зб. 352. Арк. 2.

Уже 11 жовтня 1859 р. зусиллями київських студентів у будинку Подільського повітового дворянського училища (на розі вулиць Костянтинівської та Хоревої, 9/16) відкрили першу в Російській імперії недільну школу. Згодом у Києві почали працювати три такі заклади — Новостроєнська, Печерська, Подільська. Саме в останній учителював К. Шейковський, а за рік він став розпорядником ще однієї недільної школи, яку відкрили при Університеті св. Володимира. Незабаром почав курувати роботу шкільної бібліотеки, організованої студентами. Учителів-«новостроєнців» за їхні прагнення викладати українською назвали «українофілами»; тих, хто викладав у Печерській школі, — «слов'янофілами»; а тих, хто навчав на Подолі, — «космополітами». Утім, М. Драгоманов, котрий теж працював у Подільській недільній школі, зауважував: «Українства ми й не думали цуратись; напроти: перші українські таблиці для вчеників зложені були двома нашими подолянами, між іншим одна К. Ш[ейковськи]м, що й тоді вже працював над українським словником»²⁰.

Запальний К. Шейковський гостро критикував Подільську недільну школу, у якій працював ²¹, за недисциплінованість, невміння організувати роботу, за недосконалу структуру самої школи і систему навчання загалом: «Подільська школа, особливо вище відділення її, не має ніякої організації»²². Новостроєнську школу автор статті хвалив, тут, як він стверджував, навчальний процес був продуманим: «...є поступовість; ученє не раптово переходить із нижчого відділення на вище, як у нас, а проходить середнє відділення, де вчитель працює тільки з одним учнем»²³. У статті К. Шейковський подав відомості про чисельний, національний та віковий склад школярів обох недільних шкіл: у Подільській школі — до 180 учнів, у Новостроєнській — 96. Більшість — українці, за ними — росіяни, євреїв в обох школах — 12, поляків — семеро. Обидві школи відвідували учні, вік яких — від 7 до 35 років. А ось статистика звіту про

²⁰ Драгоманов М. П. Австро-руські спомини (1867–1877). *Літературно-публицистичні праці : у 2 т.* Т. 2. / [ред. тому О. Я. Лисенко, упоряд. та прим. І. С. Романченка і В. В. Лисенко]. — Київ : Наукова думка, 1970. С. 156–157.

²¹ Шейковський К. О Киевских воскресных школах. *Воспитание*. 1860. № 1–5. С. 109–111.

²² Там само. С. 110.

²³ Там само. С. 111.

недільні школи Київському навчальному округу: «У вищому класі середнім числом буває від 20 до 25 осіб. Система навчання ухвалена за групами. Кожному вчителю (а їх 7 осіб) дають від 4-х до 6-ти осіб більше або менше однакового рівня у знаннях. Він зобов'язаний вправляти їх у читанні і письмі за диктантами на аспідних дошках і письмі на папері (каліграфія)»²⁴.

Недільні школи мали потребу не тільки в самовідданих учителях, а й у навчальній літературі, тому для відкритих недільних шкіл упорядкував буквар О. Потебня. Ними опікувався Т. Шевченко — поет створив «Букварь южнорусский» (1861), передав для учнів цих шкіл п'ятдесят примірників «Кобзаря» і планував написати серію книжок для початкового навчання. Підручник у двох частинах «Домашня наука. Перші початки» (Київ, 1860) і «Домашня наука. Выш'ші початки» (Київ, 1861)²⁵ упорядкував К. Шейковський. Павло Житецький зауважив, що недільні школи були добре забезпечені навчальною літературою: «Доволі указати на дуже численну популярну літературу для народних шкіл, починаючи од граматки Тарасової і граматки Куліша, од всім нам відомої книжки “Децо про світ Божий”²⁶, котра на російській мові видержала 4 чи п'ять видань і кінчаючи масою так званих “метеликів”... Я думаю, що цієї літератури було занадто доволі, щоб обставити учебне діло в народній школі дуже міцно»²⁷.

«Домашня наука. Выш'ші початки» — підручник, як зазначив автор у передмові, для «механічного» і «логічно-граматичного» читання. К. Шейковський убачав найефективніший метод навчання в роботі з учнем через запитання і відповіді, уміння акцентувати увагу на прочитаному. Він наголосив на значенні освіти й науки в становленні особистості: «До всього треба приложити працю, а до науки йще більше. І чим більше будем працювати над наукою, тим

---

²⁴ Дело канцелярии г. попечителя Киевского учебного округа... ЦДІАК України. Ф. 707. Оп. 25. Од. зб. 352. Арк. 38 зв.

²⁵ Домашня наука. Выш'ші початки / спрацовав и выдал К. Шейковский. Київ : У друкарні И. і А. Давыденка, 1861. 19 с. (Збережено особливості правопису, яким користувався автор.)

²⁶ Децо про світ Божий. Київ : В друкарні Минятова і Федорова, 1863. 119 с. (Авторство цього підручника також приписують К. Шейковському.)

²⁷ *Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* (далі *ІР НБУВ*). Ф. І. Од. зб. 46604. Арк. 5.

лекше буде для нас згрунтувати її. От же і вас нехай не лякають ніякі початкові труднощі: ідіть ступа за ступою вперед»²⁸.

Яку казку, зафіксовану в Кам'янці-Подільському, збирався подати автор в останньому розділі «О казках», можна тільки здогадуватися. Цензор заборонив її публікувати, очевидно, в останній момент, про що свідчили численні крапки. К. Шейковський, насамперед, наголосив на єдності фантастичного і реалістичного аспектів казки: «Наш народ о казках говорыт': *то була колыс' правда, та заржавіла*»²⁹, а правда, реалізм, найпевніше, викликали занепокоєння цензури.

До київського періоду належать і мовознавчі праці К. Шейковського «О фонетических свойствах южнорусского языка» (1859), «Опыт южнорусского словаря» (Т. I. Вип. 1, 1861), що зацікавили мовознавців і через понад століття. Розвідка «О фонетических свойствах южнорусского языка» — семестрова праця студента другого курсу історико-філологічного факультету Університету св. Володимира. Її виявив 1969 р. в Київському міському архіві доктор історичних наук Григорій Марахов і передав до редакції академічного часопису «Мовознавство». Як зауважили мовознавці на чолі з Михайлом Жовтобрюхом, праця «містить дуже багато цікавих і для свого часу важливих спостережень над звуковою природою української мови. К. В. Шейковський виявив серйозну лінгвістичну підготовку й добре знання живої української мови»³⁰.

Пишучи про фонетичні особливості української мови, К. Шейковський спирався на всі відомі йому праці попередників, а також залучив до аналізу зразки фольклору, художні твори українських літераторів. Утім, в основі дослідження — власні спостереження, виокремлення рис живих українських говорів, за його визначенням подільського, київського, полтавського. Автор подав досить докладну характеристику голосних і приголосних звуків української мови, їх діалектних відповідників, а також зміни звуків у різних позиціях. Порівняльний аналіз — із виходами на інші слов'янські

²⁸ Домашня наука. Выш'ші початкы / спрацював и выдал К. Шейковский. Київ : У друкарні І. і А. Давыденка, 1861. С. 5.

²⁹ Там само. С. 18.

³⁰ Невідома праця К. В. Шейковського з фонетики української мови. Підготувала текст до публікації і написала вступ А. Ф. Панасенко за участі наукового консультанта М. А. Жовтобрюха. *Мовознавство*. 1969. № 3. С. 52.

та неслов'янські мови — значно збагатив дослідження. Особливу увагу дослідник зосередив на контракції та асиміляції звуків.

У 1861 р. світ побачив перший випуск першого тому «Опыта южнорусского словаря». Відомо, що 12 лютого 1861 р. К. Шейковський звертався до Київського цензурного комітету: «Маю честь найпокірніше просити цензурний комітет дозволити мені подавати в цензуру коректурні аркуші “Опыта южнорусского словаря”, що я видаю, а не рукопис його. Це потрібно тому, що мені доводиться постійно поповнювати словник»³¹. Відповідь комітету не залишала сумнівів у його прискіпливості: дослідник мав подавати на розгляд кожен коректурний аркуш, тому К. Шейковський, збираючи матеріал із різних джерел (фольклорні зразки, живе мовлення, твори художньої літератури), заносив лексеми на картки, систематизував, упорядковував їх. У цей час він перебував під недремним наглядом цензора.

В «Опыте южнорусского словаря» учений намагався «подати якомога більше прислів'їв, загадок, пісень, так як у них найбільше збереглося залишків епічної мови. Ми прагнули подавати також повір'я і марновірства, замовляння і заклинання, оскільки в епічну пору мови вони тісно поєднані з нею і також певною мірою можуть характеризувати її і особливо ступінь розвитку народу»³². У передмові вчений наголосив на зв'язку мови і ментальності народу; слово, стверджував він, розкриває духовне багатство його носіїв. В основу словника науковець поклав живу мову, добираючи приклади з фольклору, особливо зафіксованого власноруч. Використав він і цитати зі ще не опублікованих творів С. Руданського та А. Свидницького, що може засвідчувати факт особистого знайомства із обома письменниками, яких він, очевидно, знав іще з часів навчання в Подільській духовній семінарії.

Закцентувавши на широті розповсюдження української мови й неможливості охопити все її багатство, упорядник зауважив, що тому його праця — це «опыт», тобто «спроба», «експеримент». Він зібрав і мав намір опублікувати 36 тисяч лексем: «Увесь словник буде складатися із чотирьох великих томів. Кожен том буде об'єднувати чотири випуски»³³.

³¹ ЦДІАК України. Ф. 293. Оп. 1. № 816. Арк. 13–13 зв.

³² Опыт южнорусского словаря. Трудь К. Шейковского. Т. 1 : А–З. Вып. 1 : А–Б. Київ : Вь типографии И. и А. Давиденко, 1861. С. V.

³³ Там само. С. IX.

Праця «Быть подолянъ» (Київ, 1859–1860) — одне з перших видань київського періоду, присвячених традиційній культурі Поділля. У «Передмові» до «Быта подолянъ» К. Шейковський слушно зауважив, що для глибокого осмислення проблем побуту, духовної культури українців треба спочатку вивчити побут, культуру окремих місцевостей — тобто провадити дослідження локально і комплексно, досліджуючи всі жанри фольклору окремих осередків. Упорядник планував опублікувати шість випусків «Быта...», але світ побачили тільки два, утім і вони стали першою основоположною працею, де було висвітлено народну поезію, прозу, обряди подолян комплексно. До двох випусків видання увійшла стаття «О “гайвахъ”» (де автор подав зразки подільських гаївок, що він їх записав здебільшого в с. Шарапанівка Ольгопільського повіту), розділ, названий коломийками (туди увійшли пісні, що мають коломийковий розмір), розвідка «О похоронахъ» та казки, записані на Поділлі.

Значним едиційним здобутком видання стали задекларовані в «Передмові» зауваги з приводу «південноруського правопису», якого дотримувався К. Шейковський. Зазначивши невпорядкованість у правописній царині, упорядник запровадив кілька літер, що позначали окремі звуки української мови: «Наш правопис ґрунтується на вивченні фонетичних особливостей південно-руської мови, порівняно з властивостями інших слов'янських мов»³⁴. Зокрема, було запропоновано літеру «г» з крапкою зверху, яка відповідала «ґ»; літеру «ў» («звучить, як англ. w, або кирил. ou»³⁵), окремі літери, які відтворювали звуки «дж» та «дз», а також буквосполучення «іо», що відповідало сучасному «йо» та «ьо». М'якість на письмі була позначена апострофом «'», тоді як твердість приголосних — твердим знаком «ъ». У переліку фігурувало «м'яке» «і», однак поряд було і «тверде» «и»; український звук «и» позначено через російську графему «ы» (ширше про методологічні принципи вченого див. [5]).

Київський період у житті К. Шейковського — це й активна журналістська робота. Відомо, що в цей час він збирався видавати газету «Голос», де планував публікувати статті не тільки російською,

³⁴ Опыт южнорусского словаря. Трудъ К. Шейковского. Т. 1 : А–З. Вып. 1 : А–Б. Киевъ : Въ типографии И. и А. Давиденко, 1861. С. V.

³⁵ Там само.

а й українською мовою. Програма, подана на розгляд генерал-губернатора І. Васильчикова, викликала занепокоєння сміливими планами: ішлося насамперед про газету українську, де би висвітлювалися проблеми економіки, історії, етнографії, археології, культури та літератури «юго-западної Русі», тобто України. Отже, з цієї причини видання «Голосу» заборонили, а програма К. Шейковського залишилася мрією. Утім, невдала спроба заснування газети не зупинила діяча, він почав активно співпрацювати з «Київським кур'єром» — газетою, що з березня 1862 р. виходила тричі на тиждень. Видання мало виразну українську позицію, там навіть публікували окремі матеріали українською мовою, що й спричинило її закриття вже в липні 1862 р. Відомий літературознавець І. Заславський припустив, що К. Шейковський був причетний до редакції газети: «В офіційному листуванні щодо заснування “Кур'єра” прізвище Шейковського не фігурує. Але, гортаючи сторінки газети, доходиш висновку, що у житті часопису він брав діяльну участь. Декотрі публікації підписані його повним ім'ям, деякі — ініціалами»³⁶. У десятому числі газети оприлюднено пропозиції з приводу змін у російському правописі, зокрема відмови від твердого знака наприкінці слів. У своїх переконаннях редактори спиралися на рекомендації К. Шейковського.

У п'ятому та шостому числах газети фольклорист опублікував розвідку «Приветствия и поздравления у подолян», що донині — одне з унікальних досліджень, у якому порушено проблему українського народного етикету та його особливостей на регіональному рівні. Автор осмислив поетику народних поздоровлень і привітань, проаналізувавши конкретні приклади. Принагідно К. Шейковський описав низку звичаїв і обрядів, докладно розкривши їх міфопоетичні корені. Увагу дослідника привернули також ігри, загадки — дитячий фольклор, де звертання, привітання часто вживані. Аналізом охопив фольклорист вітання, відповіді, віншування в колядках і щедрівках, докладно зупинившись на сміховому аспекті досліджуваних зразків.

Статті К. Шейковського, його гострі рецензії, а з другого боку — послідовне обстоювання окремішності української мови, культури, історії викликали підозру цензурного комітету. До першого тому

---

³⁶ Заславський І. Каленик Шейковський — етнограф, фольклорист, мовознавець, видавець. *Київська старовина*. 1997. № 1–2. С. 90.

«Опыта южнорусского словаря» (1861) мала бути додана стаття «Несколько слов о южнорусском народе и въ особенности о его языке»³⁷, однак із цензурних міркувань її було вилучено із видання, бо саме вона спричинила обурення й вирок цензора. Молодого вченого після закінчення Університету св. Володимира позбавили можливості працювати далі, обіймати будь-які посади, тому він покинув Україну назавжди: наприкінці 1862 р. виїхав в Орловську губернію, а звідти до Бобруйська.

У білоруському містечку Бобруйськ Каленик Шейковський почав працювати на посаді вчителя місцевої гімназії. Тут він дістав змогу й далі упорядковувати розпочатий «Опытъ южнорусского словаря», у нього з'явилася можливість подальшого вивчення українського фольклору, а ще він заснував друкарню, уклавши в цю справу всі власні заощадження.

Учений і далі обстоював власну позицію у ставленні до української мови й української культури. У 1870 р. побачила світ стаття, опублікована як окреме видання — «Що таке Ібн-Дастова “Русь”», де К. Шейковський, аналізуючи уривки з опису арабського мандрівця X ст. Ібн-Дасти, доводив, що «Русь» в аналізованому описі — це частина України: «Мені здаєця, що Русь Ібн-Дастова була не цілий народ, а тільки іден стан народу. Слово “Русь” було спочатку не народове назвіско, а меньня стану. В такім значіню воно вживалося в наших літописах, аж поки не стало народовим. Теж саме показує і слововивод»³⁸. Важливі відомості з праці Ібн-Дасти про ментальність русичів К. Шейковський прокоментував, наголосивши, що той зосередив увагу на їхній справедливості, добросерді, гостинності, охайності. Дослідник обґрунтував висновок, зауваживши, що такі риси були притаманні і запорозьким козакам.

У 1876 р. в друкарні К. Шейковського, що розмістилася на Родіонівській вулиці Бобруйська в будинку Хургіна, з'явилася друком стисла розвідка «Славянскій вопросъ въ русской наукѣ». Полемізуючи з російським славістом, членом-кореспондентом Петер-

³⁷ Опытъ южнорусского словаря. Трудъ К. Шейковского. Т. 1 : А–З. Вып. 1 : А–Б. Киевъ : Въ типографии И. и А. Давиденко, 1861. С. VII.

³⁸ Шейковский К. В. Шчо таке Ібн-Дастова «Русь» / праця і кошт К. В. Шейковського. Київ : В друкарні Е. Я. Федорова, 1870. С. 3. (У цитатах зберігаємо граматичні особливості письма автора).

бурзької академії наук Антоном Будиловичем³⁹, К. Шейковський саркастично розкритикував його розуміння терміна «літературна мова» і ставлення до української мови, яку той мовою не визнавав, називаючи «літературним жаргоном»⁴⁰. Розвідка, яка теж належить до нечисленних біографічних джерел, засвідчує блискучі знання К. Шейковського з історії української мови, питань слов'янознавства. Покликаючись на праці П.-Й. Шафарика, І. Срезневського, М. Максимовича, О. Потєбні, О. Бодяньського, Я. Головацького, К. Шейковський довів, що українська мова — повноправна серед інших слов'янських. Розвідка засвідчувала, що російська царська цензура не зламала українського вченого, його погляди на походження й повноправність української мови серед інших слов'янських залишилися незмінними.

Про подальшу самовіддану працю К. Шейковського свідчить й інше бобруйське видання — «Руські народні казки й приказки, байки й прибаютки, брехеньки й побрехеньки, билиці й небилиці, прикладки й нісенітниці. Перша кланя. Праця і кошт К. В. Шейковського» (Бобруйськ⁴¹, 1871). Збірку фольклорист готував задовго до виходу у світ двох томів «Народных южнорусских сказок» (Київ, 1869–1870) І. Рудченка, тому в передмові зауважив: «Казки наші мало йще мали працівників, котрі би видавали їх в світ, деякі з них розкидали, правда, по кілька казок в різних виданнях. Але особного видання наських казок не було»⁴². Збірка мала передусім прикладне значення, К. Шейковський присвятив її «щирим українкам

---

³⁹ Будилович Антон Семенович (1846–1908) — російський філолог-славист, публіцист, популяризатор слов'янофільських ідей, професор і ректор Варшавського (1890–1892) і Дерптського (1892–1901; із 1893 — Юр'ївський) університетів, член-кореспондент Петербурзької академії наук. З ініціативи А. Будиловича 1908 р. було створене «Русское окраинное общество», яке обстоювало єдність Російської імперії та виступало проти руху її народів за свою національну незалежність. Наприкінці життя — один із найвідоміших діячів Чорної сотні.

⁴⁰ Шейковский К. В. Славянский вопрос в русской науке / Критическая статья К. В. Шейковского. Бобруйське : Типография К. Шейковского на Родионовской улице, дом Хургина, 1876. С. 11.

⁴¹ За версією К. Шейковського — Бобруйське.

⁴² Руські народні казки й приказки, байки й прибаютки, брехеньки й побрехеньки, билиці й небилиці, прикладки й нісенітниці. Перша кланя / праця і кошт Шейковського. Бобруйське : Друковальне К. В. Шейковського, 1871. С. [5].

і галичанкам», які б читали й переповідали народну прозу дітям і онукам. Під багатьма опублікованими варіантами подано стислі паспорти фольклорних зразків: «Дунаївці. Від д. Швачинського»⁴³, «Ахтирка. Від д. Затаєвича»⁴⁴, «Кам'янець»⁴⁵, «В Київшчыні. Передав Боцяновський»⁴⁶, «Харькившчына, Волчаньського пов. Передав д. А. Потебня»⁴⁷. Паспорти охоплювали насамперед указівку на місце запису (село, місто, повіт, регіон), оповідача, іноді — кореспондента, який надіслав той чи інший зразок. Утім, паспортизація не містила дат фіксації. Водночас паспорти виявляли коло спілкування К. Шейковського, засвідчували його наукові зв'язки, а тому стали ще одним науковим джерелом до вивчення біографії К. Шейковського. Вони також розкривали географію записування: до збірки залучено записи із Кам'янецьчини (нині Хмельницької обл.), Київщини, Полтавщини, Харківщини.

Лист із Бобруйська 26 травня 1876 р. до Павла Гнатовича Житецького розкриває тогочасне коло наукових інтересів фольклориста, його прагнень, тривог, турбот. «За своїм джерелознавчим значенням листи вважають близькими до спогадів, записок, але ціннішими за них: незважаючи на стихійний характер і не завжди відповідні умови написання, вони завжди пов'язані із конкретикою часопростору, із живою дійсністю» [1, с. 121]. До листа, адресованого П. Житецькому, К. Шейковський додав актуальну власну статтю «Состояние просвещения в Бобруйске», у якій схарактеризував стан просвіти в білоруському місті. К. Шейковський писав до П. Житецького:

«Многоуважаемый Павел Игнатьевич!

Когда-то Вы мне предлагали в письме сотрудничать в “Киевском Телеграфе”, тогда я не мог этого исполнить по многочисленности занятий. Но теперь обстоятельства совершенно изменились: за напечатание на малорусском языке перевода “Метаморфоз” меня лишили места. Хотя я хлопочу о другом месте, но пока суд да расправа, то придется с семейством сидеть без хлеба.

⁴³ Руські народні казки... С. 31.

⁴⁴ Там само. С. 32.

⁴⁵ Там само. С. 12.

⁴⁶ Там само. С. 20.

⁴⁷ Там само. С. 21.

Посылаю на первій раз для “Телеграфа” небольшую статью “Юбилейная литература”. Если “Телеграф” примет меня в содружники, то попросите, пожалуйста, чтобы мне выписали его, чтобы я мог ознакомиться с направлением. Скоро пришлю “Уменьшаемая производительность в Киеве”. Интересно бы знать о размере гонорария. Нет ли при редакции какого-нибудь постоянного занятия?

В каком положении мои сказки, которые Вы передали книгопродавцу? На днях вышлю еще на комиссию два издания: 1. “Славянский вопрос в русской науке” и 2. “Хронологические таблицы”.

Не будете ли Вы так любезны — пришлите мне экземпляр своего сочинения? ⁴⁸. Но предупреждаю Вас, что я напишу разбор его: г. Потембня уже написал, но не думаю, чтобы он был прав.

Кланяюсь Вашей почтеннейшей супруге.

Кланяйтесь от меня моим товарищам.

Преданный Вам К. Шейковский⁴⁹.

Українського науковця й далі переслідували, очевидно, цим можна пояснити й російську мову листування. Усі його численні митарства докладно описав І. Заславський ⁵⁰, зауваживши, що до нових випадів з боку уряду спричинилося бобруйське видання «Будивля свита. З метаморфоз Овидія Назона, перевел простою мовою К. Шейковский» (1876), вилучене та спалене в кількості 380 примірників за українську мову перекладу, заборонену Емським указом цього ж 1876 р.

Утративши посаду в гімназії, К. Шейковский змушений був перебраться до Уфимської губернії. Тут, у Мензелінську, була написана праця «Толкование слова “вира”» (Казань, 1878), у якій К. Шейковский удався до мовознавчого аналізу, виявляючи походження лексеми, зазначеної в назві дослідження. Розглянувши літописні джерела, дослідник виявив, що «вірою» називали грошовий штраф за вбивство або скалічення. До запровадження «віри» судового покарання за вбивство не практикували, убивцю переслідували роди-

---

⁴⁸ Очевидно, йдеться про працю П. Житецького «Очерк звуковой истории малороссийского наречия».

⁴⁹ [Арх. Житецкого И. П.] Лист 26 травня 1876 р. із Бобруйська. *ІР НБУВ*. Ф. І. Од. зб. 49037.

⁵⁰ Заславський І. Каленик Шейковский (1835–1903) — талановитий український просвітитель. *Українська мова та література*. Число 3(19). 1997. С. 7; Заславський І. Каленик Шейковский — етнограф, фольклорист, мовознавець, видавець. *Київська старовина*. 1997. № 1–2. С. 94.

чі жертви і мстили за загиблого. Мовознавчий аналіз К. Шейковський підкріпив прикладами побутування звичаїв і обрядів, характерних для багатьох народів, насамперед українців.

У Мензелінську дослідник знову повернувся до упорядкування «Опыта южнорусского словаря» — праці всього свого життя. Звідси учений писав до редакції «Киевской старины»: «Главной заботой редакции местного журнала, каким является и “Киевская Старина”, безспорно, должно быть поднятие народного духа. История славянских литератур (напр., чешской и сербской) показывают нам, что ничто не поднимает так народного духа, как печатный словарь народного языка.

В виду этого не пожелает ли редакция печатать в “К[иевской] С[тарине]” в виде приложения составленный мною словарь, так как средств к дальнейшему изданию его у меня нет. Правописание желал бы сохранить то, каким я написал словарь»⁵¹. Проте цьому задуму Шейковського не судилося здійснитися.

Частина словникових карток згоріла, відтворити їх було годі, тому після першого тому «Опыта южнорусского словаря» (Київ, 1861) упорядник почав видавати том п'ятий, який охоплював літери «Т–Ю». Особливістю цього тому стало запровадження до словника лексем на позначення місцевих назв, прізвищ та імен. Вони — вагомий матеріал у вивченні фонетичних і морфологічних можливостей української мови. Більшість слів цього типу, твердив упорядник, містить втрачені давні корені, на відміну від лексем російської мови, що в топонімічних назвах міст зберігають корені запозичені. «У південноруській мові в цих словах більше винахідливості, і якщо вживаються і там патронімні прізвища, то в них або змінюється наголос, або вживаються різноманітніші форми. <...> Як на особливу творчу рису південноруської мови треба вказати на той факт, що є місцевості, у яких тезки означаються різними змінами закінчень імені, напр. Василь, Василько, Васильо, Васильцо, Васильок, Васильчик, Василець, Василина, Васюта, Василечко, Василяка і т. ін.»⁵². К. Шейковський удався до небезпечного узагальнення, яке не залишилося непоміченим у часи тотальної заборони

⁵¹ [Лист К. Шейковського до редакції «Киевской старины» із м. Мензелінська 28 травня 1888 р.]. *ІР НБУВ*. Ф. III. Од. зб. 9707.

⁵² Опыт южнорусского словаря. Трудь К. Шейковского. Т. V : Т–Ю. Вып. 1. М. : Типогр. Р. Лиссер и Ю. Роман, 1883. С. IV.

всього українського: «...південноруську мову не можна вважати діалектом великоруської, бо у першій більше слів, ніж у другій»⁵³.

Мензелінський, останній період — надзвичайно складний для К. Шейковського як матеріально, так і духовно. Про це красномовно свідчить віднайдений лист фольклориста до письменника, публіциста Василя Степановича Гнилосирова⁵⁴: «Ви питаєте, як я опинився у Мензелінськiм? Дуже просто: заслали мене сюди! Дванадцять літ в ссилці! <...> Ви питаєте, що я поробляю? Часами дешчицю пописую, але цензура не дає мені ходу, не знаю[,] за яку провину: московська цензура задержала “Камик”, а одеська “Билиці й небилиці. Перша кланя”. Здаєцьця, шчо[,] опріч словаря[,] мені не можна нічого друкувати. Але й словар тепер запинився, чи зачипився за дуже великого сука! Які мав гроші [—] всі вбухав на видання його: була думка, шчо як вийде один випуск, то найдучьця субскрибенти. А вийшов циганський пшик!»⁵⁵

Точної дати смерті К. Шейковського встановити не вдалося. Після його кончини родичі, що засвідчують листи⁵⁶, передали частину опублікованих і неопублікованих матеріалів редактору «Киевской старины» Володимирові Науменку. Серед цих утрачених джерел до біографії — рукописів, книжок, листів, вагою понад 11 пудів, були й картки із прикладами окремих лексем до «Опыта южнорусского словаря», які зникли безслідно.

Отже, збережені джерела до реконструкції наукової біографії К. Шейковського дають змогу розкрити й проаналізувати наукові здобутки дослідника, осмислити обставини його життя й окреслити коло його наукового спілкування, оцінити внесок у становлення наукових засад української фольклористики й мовознавства, подивитися на його праці з погляду сучасності, зосередивши увагу на його прогресивних ідеях і методах.

⁵³ Там само. С. V.

⁵⁴ Гнилосиров Василь Степанович (1836–1900) — український педагог, публіцист, громадський діяч, один із організаторів Харківської Громади. 1860 р. працював учителем недільної школи, здійснював етнографічні експедиції Харківщиною. Засновник Тарасової світлиці в Каневі.

⁵⁵ [Лист К. Шейковського до В. Гнилосирова із Мензелінська 8 березня 1889 р.]. *ІР НБУВ*. Ф. III. Од. зб. 4227. (Особливості авторської стилістики збережено).

⁵⁶ [Лист дочки (?) К. Шейковського до В. Науменка]. *ІР НБУВ*. Ф. III. Од. зб. 7679. Арк. 1–1 зв.

1. Александрова Г. А. Леся Українка та Іван Стешенко: біографічні контексти спілкування за епістолярієм та спогадами сучасників / Г. А. Александрова // Українська біографістика = Biographistica Ukrainica. – Київ, 2021. – Вип. 21. – С. 120–143. – <https://doi.org/10.15407/ub.21.120>
2. Буряк Л. І. Один рік із життя жінки: штрихи до реконструкції жіночої біографії (з листів Варвари Семенівни Житецької до сина) / Л. І. Буряк // Українська біографістика = Biographistica Ukrainica. – Київ, 2018. – Вип. 16. – С. 15–44. – <https://doi.org/10.15407/ub.16.015>
3. Побірченко Н. Педагогічна і просвітницька діяльність українських громад у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття : в 2 кн. Кн. І. Київська громада / Наталя Побірченко. – Київ : Науковий світ, 2000. – 307 с.
4. Чередниченко Д. Павло Чубинський / Дмитро Чередниченко. – Київ : Альтернативи, 2005. – 374 с.
5. Шалак О. Дослідження Каленика Шейковського: тематика, методика, едіція / Оксана Шалак // Народознавчі зошити. – 2016. – № 3. – С. 542–548.

REFERENCES

1. Aleksandrova, H. A. (2021). Lesia Ukrainka ta Ivan Steshenko: Biohrafichni konteksty spilkuvannia za epistoliarieem ta spohadamy suchasnykiv [Lesya Ukrainka and Ivan Steshenko: Biographical contexts of communication based on epistolary and memoirs of contemporaries]. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 21, 120-143. <https://doi.org/10.15407/ub.21.120> [In Ukrainian].
2. Buriak, L. I. (2018). Odyn rik iz zhyttia zhinky: Shtrykhy do rekonstruktsii zhinochoi biohrafii (Z lystiv Varvary Semenivny Zhytetskoï do syna) [One year in a woman's life: Touches to the reconstruction of a woman's biography (From letters from Varvara Semenivna Zhytetska to her son)]. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 16, 15-44. <https://doi.org/10.15407/ub.16.015> [In Ukrainian].
3. Pobirchenko, N. (2000). *Pedahohichna i prosvitnytska diialnist ukrainskykh hromad u druhii polovyni 19 – na pochatku 20 stolittia* [Pedagogical and educational activities of Ukrainian communities in the second half of the 19th – early 20th century] (Vol. 1. Kyivska hromada). Kyiv, Ukraine: Naukovyi svit. [In Ukrainian].
4. Cherednychenko, D. (2005). *Pavlo Chubynskyyi* [Pavlo Chubynsky]. Kyiv, Ukraine: Alternatyvy. [In Ukrainian].

5. Shalاک, O. (2016). Doslidzhennia Kalenyka Sheikovskoho: Tematyka, metodyka, edytsiia [Kalenyk Sheikovsky's research: Topics, methods, edition]. *Narodoznavchi Zoshyty*, 3, 542-548. [In Ukrainian].

Рукопис одержано 06.07.2022 р.

Oksana SHALAK, Candidate of Sc. (Philology), Senior Research Associate, Department of Theory and Methods of Biobibliography, Institute of Biographical Research, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

Sources to the reconstruction of Kalenyk Sheikovsky's scientific biography (1835-1903).

The purpose of the article is to study, analyze and systematize the sources that cover the figure of the linguist, ethnologist, folklorist, publisher Kalenyk Sheikovsky, his scientific and public activities. The study uses general scientific *methods* of analysis and synthesis based on historicism and objectivity, which allow the study of events, behavior, actions in the context of the formation of scientific principles of Ukrainian folklore and linguistics in the second half of the nineteenth century. Make it possible to identify the range of scientific communication, to determine its contribution as a philologist, whose work has not lost its significance so far. *The scientific novelty* of the article lies in the identification and analysis of documents that shed light on the scientific activities of K. Sheikovsky. The focus is on significant events in the activities of the scientist, reflected in the letters, petitions, examination protocols, memoirs, and little-known research of the scientist. *Conclusions.* K. Sheikovsky was one of the first to create a dictionary of living vernacular, introduced an apostrophe into the spelling system, formed a comprehensive approach to the study of folklore of a particular region. However, his figure is currently of interest not because of his personal contribution to science. The biography of the scientist strikes with its typicality in the confrontation of Ukrainian science and culture with the Russian-imperial persecution, the unrealized of the powerful potential of the scientist and the persistent struggle to defend one's own scientific views. Few sources for the reconstruction of the biography do not make it possible to reproduce it in its entirety, but mostly testify to the main dates and facts, and also reveal important details of the scientific and personal life of K. Sheikovsky. In addition to petitions, censors' conclusions, letters, memoirs, specific sources include passports under folklore samples, which certify the dates and places of fixation of individual versions, as well as the names of informants and correspondents of the folklorist.

Key words: Kalenyk Sheikovsky, biography, epistolary, methods of fixing folklore.